

DANICA BRÖSSLER U DUBROVNIKU

Prilozi za povijest dokolice i turizma

Tihana Petrović Leš

**Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu**

Na primjeru studije slučaja, dizajnerice lepoglavskih čipaka Danice Brössler, pokušavaju se ocrtati turističke aktivnosti i prakse pojedinca u vrijeme socijalizma. Ovim prilogom autorica se zalaže za istraživanja dokolice i turističkih aktivnosti hrvatskih intelektualaca, napose u razdoblju šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća, da bi se dobila potpunija slika turizma, ali ujedno i načina života toga vremena. Rad ujedno doprinosi poznavanju svakodnevice i historije intelektualaca.

Ključne riječi: Danica Brössler, povijest dokolice, turizam, Dubrovnik, socijalizam, svakodnevice, historija intelektualaca

Uvod

Povjesničar Igor Duda (2005, 2010) bavio se fenomenom masovnoga turizma poticanoga državnim mjerama i politikama u socijalističkoj Jugoslaviji. Ovaj se rad bavi drukčijim praksama oblikovanja i poimanja turizma. Kakve i koje su to prakse bile? Tko su ti “drugi” koji su sami kreirali svoje slobodno vrijeme i turističke aktivnosti, poput putovanja, ljetovanja, izleta? U ovom radu, na primjeru studije slučaja Danice Brössler, zalažem se za istraživanja dokolice i turističkih aktivnosti hrvatskih intelektualaca, napose u razdoblju socijalizma, da bi se dobila potpunija slika turizma, ali i načina života toga vremena (Janković 2013: 16). Ovakvih studija slučaja, prema dostupnoj literaturi i spoznajama, u hrvatskoj etnološkoj i kulturnoantropološkoj literaturi nije bilo pa nije bilo ni uzora za to kako provesti istraživanje i oblikovati rad. Ovaj tekst ujedno može biti doprinos istraživanjima održivoga turizma, kojemu je ova godina i posvećena na svjetskoj razini.¹

Tko je Danica Brössler? Danica Brössler je kreatorica čuvenih lepoglavskih čipaka koje su postale simbolom identiteta ne samo lokalne zajednice nego i Hrvatske upisom na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine čovječanstva 2009. godine (Petrović Leš 2014). Baveći se dvadesetak godina istraživanjem lepoglavskoga čipkarstva, nužno sam se počela baviti životom i radom Danice Brössler. Radi se o iznimnoj osobnosti, o bogatom životu, do sada malo vidljive žene u kulturnoj i društvenoj povijesti Hrvatske. Pripadala je umjetničkoj profesiji i građanskom druš-

¹ Usp. <http://hrturizam.hr/2017-godina-medunarodna-godina-odrzivog-turizma-za-razvoj/> (pristup 4. 10. 2017.).

tvenom sloju humanističkoga usmjerenja pa ovim istraživanjem dajem doprinos ne samo hrvatskoj kulturnoj baštini i slici jednoga prošlog vremena nego i historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji (Janković 2013: 12, 20).

U ovom radu sam se ograničila na prikaz života Danice, među prijateljima i rodbinom zvane Dana, Brössler u Dubrovniku, gradu koji je definira turistkinjom, a poslije i stanovnicom tijekom tri desetljeća dugog razdoblja njezina života. Dubrovnik je postao njezino boravište u kojem je njegovala intenzivan društveni život. Prema proširenoj tipologiji turista, Danica Brössler spadala bi u kategoriju između putnika istraživača i putnika lualice koji neposredno i blisko kontaktira s domicilnim stanovništvom i njegovom kulturom (Batina 2012: 64).

U istraživanju sam se oslonila na objavljene vlastite radove temeljene na arhivskim i etnografskim istraživanjima te, dodatno, obiteljskom arhivu obitelji Brössler. Uz malobrojne dokumente koje sam mogla koristiti u istraživanjima, sačuvane fotografije bile su dobar izvor za uvid u uređenje kuće u Dubrovniku, slobodno vrijeme, aktivnosti i svakodnevni život Danice Brössler. Fotografije su bile poticaj i dopuna informacijama i podacima u razgovorima s članovima obitelji o kulturi stanovanja, svakodnevicu, društvenom i kulturnom životu, posebice druženju s intelektualcima, ali i potvrda podataka dobivenih iz raznolikih izvora (usp. Belaj 2009).²

U poglavljima koja slijede ukratko ću prikazati biografiju Danice Brössler, zatim njezino slobodno vrijeme u formativnoj dobi u međuratnom razdoblju. Tek tada sam pozornost mogla usmjeriti na razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata da bih prikazala na koji je način jedan manji sloj hrvatskih intelektualaca, suprotno tada prevladavajućem masovnom turizmu, shvaćao dokolicu i slobodno vrijeme.

Kratka biografija Danice Brössler

Danica Brössler rođena je u Sarajevu 7. veljače 1912., a umrla u Dubrovniku 22. veljače 1993. godine. Najmlađe je dijete u obitelji Brössler, koja je iznjedrila niz značajnih i uglednih znanstvenika i kulturnih djelatnika. To su Daničina braća: zdravstveni i socijalni djelatnik Kamilo, fizičar Franjo, djelatnik škole Narodnoga zdravlja Toni i pravnik Drago (Leček i Dugac 2014; Hanžek i Soljačić 2014).

Život Danice Brössler možemo podijeliti na odsječke prema mjestima boravka. Djetinjstvo i ranu mladost, od 1912. do 1931. godine, provela je u Sarajevu, Petrinji i Zagrebu gdje se školovala i dobila ranu formaciju. Mladost, od 1931. do 1942. godine, provela je u Lepoglavi, gdje se u zvanju stručne učiteljice istakla na području organizacije i vođenja čipkarske škole, izradi dizajna lepoglavskih čipaka, ali i u društveno korisnom i socijalnom radu u zajednici. Zrele godine, od 1942. do 1962., provela je ponovo u Zagrebu, radeći u nekoliko ustanova. Tijekom 1942. radila je u Državnoj središnjici za narodni kućni i umjetni obrt, a zatim je iste godine premje-

² Fotografije su bile poticaj i podsjetnik u razgovorima s članicama obitelji, koje su bile neiscrpan izvor informacija i priča o Danici Brössler, o danima provedenim u Dubrovniku. Zahvaljujem posebno njezinoj snahi, gospođi Branki Brössler, na satima razgovora i uvidu u dokumente i fotografije.

štena u Državnu žensku stručnu školu te nešto poslije u Državnu žensku stručnu učiteljsku školu, gdje ostaje do 1945. godine. Istodobno je tijekom rata, od 1943. do 1946., pohađala studij slikarstva na Akademiji likovnih umjetnosti. Tijekom Drugog svjetskog rata posvojila je dječaka, sina Ivana. Od 1945. do 1953. zaposlena je pri Zavodu za unapređenje kućne radinosti, koji je nekoliko puta promijenio ime. Od godine 1949. zaposlena je u zvanju i položaju “umjetnik” u Narodnim rukotvorinama, kasnijim Rukotvorinama. Pri Rukotvorinama je vodila odjel za čipku i vez te izrađivala nacрте za ćilime, tapiserije, vez, čipke, drvo, filigran i keramiku. Istodobno je honorarno predavala u Školi za primijenjenu umjetnost u Zagrebu. Od godine 1956. do 1962. radila je kao nastavnica crtanja u Zavodu za gluhoonijemu djecu u Zagrebu do mirovine (Petrović Leš 2008: 137–138). Umirovljeničke dane, popularno rečeno treću životnu dob, od 1962. do smrti 1993. godine, provela je prvo povremeno, a zatim i stalno, u Dubrovniku (ibid.: 138).

Formativno razdoblje Danice Brössler bilo je međuratno razdoblje u kojem su dodatno oblikovane njezine ne samo radne navike nego i način korištenja slobodnoga vremena. Veliku ulogu u svemu tome imali su njezina majka Antonija, školovana u samostanu sestara milosrdnica, njezino školovanje usmjereno na vještine ručnoga rada i trgovine te njezin brat Kamilo, voditelj Odjela za zdravstvenu propagandu u Školi narodnoga zdravlja u Zagrebu i poslije načelnik Odjela za socijalnu politiku Banovine Hrvatske od 1939. godine (Leček i Dugac 2014). O tome nešto više u idućem poglavlju.

Danica Brössler: slobodno vrijeme u međuratnom razdoblju

Još kao djevojčica Danica Brössler imala je prigodu uz svoga brata Kamila upoznati se s novim načinima korištenja slobodnoga vremena kroz boravke u prirodi i bavljene fizičkim aktivnostima. Naime, Kamilo je bio jedan od najznačajnijih zdravstvenih prosvjetitelja okupljenih pri Školi narodnog zdravlja u Zagrebu. Ta je ustanova u to doba promovirala tada moderna zdravstvena shvaćanja, ali i nove zdravstveno higijenski ispravne životne stilove, a jednako tako i brigu za socijalno i zdravstveno ugrožene, posebice djecu. To je podrazumijevalo organiziranje različitih oblika boravaka u prirodi, fizičke aktivnosti, tjelovježbe, ljetovanja na moru i sl. za djecu predškolske i školske dobi (Dugac 2010). Prema sačuvanim fotografijama, razlučuju se boravci na selu uz obvezno kupanje u potoku, kontinentalnim kupalištima i toplicama, na moru, boravak na planinskom zraku. Stečene navike nastavila je njegovati i u “lepoglavskom” životnom razdoblju, od 1931. do 1942. godine. U slobodno vrijeme vozila bicikl, skijala i planinarila što je bila sasvim nova i strana praksa njezinim čipkaricama i njihovim obiteljima, kako sam zabilježila prema sjećanjima njezine učenice Franciske Kos (Petrović Leš 2014: 114). Hodalo se po planinarskim stazama na nedalekoj Ivančici i Ravnoj gori s odmorom i spavanjem. Bila je članica Hrvatskoga planinarskog društva, o čemu svjedoči i članska iskaznica izdana 1934. godine u Varaždinu. Planinarenje je bilo vrlo popularan način korištenja slobodnoga

vremena u prirodi među građanskom klasom u hrvatskom međuratnom društvu, posebice među studentima i mladim intelektualcima.³ Konačno, tu su i izleti u okolicu, npr. vožnja čamcima i veslanje po jezeru dvorca Trakošćan. Sve aktivnosti pratila je i obvezna tjelovježba uključujući i vještine održavanja ravnoteže na ogradi zgrade Čipkarskoga tečaja u Lepoglavi. Krilatica toga vremena bila je kretanje i sport u prirodi, o čemu svjedoče i brojne aktivnosti dokumentirane fotografijama, tadašnjim popularnim medijem (Tonković 2011), na kojima je mlada Danica Brössler na skijanju, planinarenju i tjelovježbi.

Danica Brössler bila je dobro obaviještena o povezivanju i prožimanju turističke, socijalne i zdravstvene djelatnosti. Poduku je dobila iz prve ruke, od brata Kamila, koji se bavio i filmskom prezentacijom ljepota Hrvatske u turističke svrhe. Tu spadaju filmovi koji objedinjuju turističke, putopisne, obrazovne i znanstveno-popularne sadržaje kao što su *Hrvatsko Zagorje*, *Velebit* i *Plitvička jezera* (Majcen 2001: 136–137). Film *Hrvatsko Zagorje* djelomice je i sniman u Lepoglavi, a prikazane su scene s čipkaricama (Petrović Leš 2014: 113). Upravo je zgrada Banovinske čipkarske škole, sagrađena 1937. godine, rezultat nastojanja Danice Brössler i njezina brata Kamila, kao i tadašnjih intelektualnih i političkih elita, oko cjelovite skrbi za razvoj čipkarstva. Zgrada je ponajprije namijenjena ženama kao radni prostor za stvaranje čipaka, ali i prostor za njihovo zdravstveno i socijalno prosvjeđivanje, a zatim i za ostale aktivnosti vezane uz gospodarsko podizanje sela (ibid.: 114).

Danica Brössler je u lepoglavskom razdoblju, radi proširivanja svoga znanja o čipkarstvu, organizirala dva studijska putovanja: 1935. u Belgiju i 1938. godine u značajnija kulturna središta zapadne i srednje Europe (Veneciju, Milano, Genovu, Pariz, Bruxelles, Antwerpen, Gent, London, München, Beč). Cilj je bio upoznati povijest i tehnike čipkarstva u najznačajnijim muzejima i riznicama, rad čipkarskih škola, organizaciju proizvodnje i tržište čipke te dogovoriti prodaju (Petrović Leš 2008: 139). Čipkarstvo i prodaja čipaka su u Austro-Ugarskoj Monarhiji od kraja 19. stoljeća dio socijalne državne politike, a isti model, čini se, preuzela je u međuratnom razdoblju i Kraljevina Jugoslavija. U tom formativnom razdoblju, kada je Hrvatska seljačka stranka bila vodeća politička snaga u međuratnoj Hrvatskoj, usvojila je i to da je kultura izraz identiteta, važna u predstavljanju pred drugima (Leček 2004). Čipka je imala još jednu važnu funkciju, bila je dio suvenirske i turističke ponude, pa je Danica Brössler sudjelovala u stvaranju čipke kao proizvođača za prodaju u zemlji i inozemstvu, osobito za turističko tržište u razvoju (Dubrovnik, Rab, Sušak, Crikvenica) (Petrović Leš 2008: 97, 107).

U Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova demokratizacija odmora i putovanja dostigla je vrhunce tridesetih godina, a turizam je, uz gospodarski napredak, djelovao na promjenu kulture i kulture življenja (Duda 2005: 35). Nakon Drugoga svjetskog rata Danica Brössler će stečene navike boravka u prirodi, studijskih putovanja, kao i rada na pripremi suvenira, i dalje prakticirati i razvijati. Kako i na koji način, bit će govora u poglavljima koja slijede.

³ Planinarenjem i hodanjem u prirodi bavili su se mnogi intelektualci, osobito profesori, studenti, službenici i njihove obitelji. Među poznatijim planinarima u međuratnom razdoblju bili su bračni par Marijana i Branimir Gušić (Leček i Petrović Leš 2011: 169–170).

Razvoj turizma i okolice u Hrvatskoj: Danica Brössler i Dubrovnik

Nakon Drugoga svjetskog rata Hrvatska se našla u novoj državnoj tvorevini, u socijalističkoj Jugoslaviji, u kojoj je ekonomska i svaka druga politika bila centralistički planirana i upravljana. Bilo je to razdoblje obnove siromašnoga društva s velikim brojem poljoprivrednoga i nepismenoga stanovništva, s industrijom u razvoju. Do kraja 1960-ih godina situacija se promijenila na bolje, modernizacija se osjećala na svakom koraku. Naglasak je bio na razvoju prometa (zračnoga, morskoga i cestovnoga) što je bila i pretpostavka za stvaranje masovnoga turizma (Duda 2010: 37–71). Pedesete i šezdesete su ključne godine razvoja turizma i okolice u Europi i Hrvatskoj. Pedesetih godina, piše Igor Duda, više se govorilo o turizmu kao praksi stranača, a manje domaćega stanovništva. Pedesetih i šezdesetih godina širi se europski trend da se na godišnji odmor putuje izvan mjesta stalnoga boravka. Kultura izleta, putovanja i godišnjih odmora, oblik su potrošnje koji se razvija kao odraz rastuće kvalitete života i standarda u poslijeratnoj Jugoslaviji (Duda 2005: 146). Rastu turizma doprinos je dalo osnivanje Turističkoga saveza Hrvatske 1953. godine te niza turističkih društava, zatim sajmovi i izložbe ugostiteljstva i turizma, časopisi, novine i promidžbeni filmovi (ibid.: 83, 85).

U razdoblju od 1945. do 1956. godine Danica Brössler radi u Zavodu za unapređenje kućnoga obrta, kasnijem poduzeću Narodne rukotvorine (pa Rukotvorine). Ondje radi na organizaciji proizvodnje raznih rukotvorina od slame, drveta i drugih materijala, izrađuje nacрте za lepoglavske i paške čipke itd. Važno je istaknuti da se veći dio proizvodnje odnosio na predmete koji su prodavani kao suveniri u raznim trgovinama, pretežito u vlasništvu Rukotvorina po tadašnjoj Jugoslaviji, a dio je tvrtka i izvozila na zapadna tržišta (Petrović Leš 2008: 137–138). Suvenirima se Danica Brössler bavila i poslije, nakon što se zaposlila kao nastavnica crtanja u školi za gluhojenu djecu. Sudjelovala je na natjecajima s prijedlozima za suvenire. Sačuvan je dokument u kojem Turistički savez kotara Rijeka (28. 3. 1960.) obavještava Danicu Brössler da joj je dodijeljena treća nagrada u iznosu od 15.000 din za “sopele i kapicu” te nagrada od 10.000 din za ideju *damizona* (vrsta opletene veće ili manje staklenke za prenošenje manjih količina vina). Ocjenjivački sud, napominje se u dopisu, smatrao je da se takvi *damizoni* s oznakom ugostiteljskoga objekta trebaju dijeliti gostima kao uspomena (Arhiv obitelji Brössler).

I dok je u radnika i seljaka trebalo stvarati potrebu za turizmom, tanki je sloj građanske klase već otprije imao usađenu potrebu za kvalitetnim i osmišljenim korištenjem slobodnoga vremena u prirodi i na putovanjima. Jedna od njih bila je i Danica Brössler. U Dubrovniku je boravila službeno već 1949. godine, zajedno s poznatim fotografom Tošom Dabcem (Arhiv obitelji Brössler). Po kakvu su poslu putovali nije poznato. Inače, o njezinu službenijem povezivanju s Dubrovnikom, prodaji suvenira ili suradnji na njihovu osmišljavanju ili bilo čemu drugom za sada nisam pronašla podatke.

Dubrovnik će Danica Brössler poslije odabrati vodeći se odlukom da umirovljeničke dane provede negdje na moru. Njezin brat Kamilo imao je kućicu na Krku, u

Vantačićima kraj Malinske. No, tada se na Krk teško dolazilo; od Zagreba do Rijeke vlakom, a onda od Rijeke brodicama do Malinske. Nevere na moru uzrokovale su kašnjenja i životno opasne nezgode, a česte bure i oštra klima bili su dodatni važni faktori zašto se Danica Brössler odlučila za Dubrovnik kao svoje turističko odredište.

Dokolica i turizam u Dubrovniku – na način Danice Brössler

Počeci modernoga turizma u Dubrovniku i okolici sežu u 19. stoljeće, u razdoblje razvoja parobrodarstva (Perić 1983: 7). Dubrovnik je u razdoblju između dvaju svjetskih ratova proširio svoju turističku ponudu iz zimskog i u ljetno odredište, s bogatim kulturnim programom (ibid.: 170–201). Već tada, 1920-ih i 1930-ih nastaju ideje da se pokrene ljetni festival koji bi se održavao u dubrovačkim povijesnim i prirodnim ambijentima. Konačno, ideje o festivalu realizirane su 1950. godine (Ivanković s. a.). Popularnosti Dubrovnika kao turističkoga odredišta pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća doprinijele su promjene u Europi: razvoj gospodarstva, rastuća tendencija korištenja godišnjih odmora izvan mjesta boravka te interes za sredozemne plaže, što je potaknulo razvoj masovnoga turizma i početak prave turističke industrije (Duda 2010: 291–292).

“Dobra ideja, jaka volja i velika ljubav...”

Pripremajući se za mirovinu, kao što sam napomenula, Danica Brössler je za svoje dane godišnjega odmora u ljetnim mjesecima, a poslije i za trajnije boravište, odabrala Dubrovnik. U Dubrovnik je dolazila u proljeće, a vraćala se u Zagreb u kasnu jesen, svakako do Božića. Iako se tada iz Zagreba do Dubrovnika putovalo dvadeset i četiri sata, najčešće autobusom državnom cestom preko Bosne i Hercegovine, od Bugojna do Jablanice preko prijevoja Makljen, odabir Dubrovnika nije bio slučajan. Prethodni dolasci, ljepota grada i okoline te prijateljstvo s akademskim slikarom Eugenom Krstulovićem (1912. – 1976.) i njegovom suprugom Nevenkom, bili su presudni.⁴ Kupila je malu kućicu, zapuštenu, zadimljenu i čadavu u funkciji skladišta za čamce 1960. godine, na adresi Od Tabakarije 2 (odnosno, prema raspodjeli kućnih brojeva 3), na predjelu Pila.⁵ Tako je bila blizu stare dubrovačke jezgre, a opet

⁴ Stanovnici Pila bili su, prema kazivanjima i sjećanjima B. Brössler, zatvorena zajednica, teško su i dugo prihvaćali dolazak nove osobe i njezin način života. Zato se Danica Brössler najviše družila sa susjedom Bosom, podrijetlom iz Hercegovine. Dugogodišnji i pravi prijatelji bili su bračni par Krstulović, i sami doseljenici u grad. Eugen Krstulović studirao je slikarstvo na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti (od 1930. do 1934., u klasi profesora Ljube Babića). Od 1934. do 1938. studirao je kiparstvo kod profesora Frana Kršinića. Radio je kao nastavnik crtanja. U Drugom svjetskom ratu kao pripadnik NOP-a zatvaran je te interniran u Italiju. Od 1946. do 1949. radio je u Imotskom. Godine 1950. zapošljava se kao likovni pedagog u Dubrovniku u Učiteljskoj školi. Njegova supruga Nevenka radila je kao profesorica matematike u Višoj pedagoškoj školi. Slikarstvo mu je revalorizirano izložbom održanom u listopadu i studenom 2016. godine u Dubrovniku (Albaneže 2016).

⁵ Ulica Tabakarija najduža je ulica na Pilama. Pilama se naziva zapadni dio grada, na zapadnom ulazu u stari Dubrovnik. U sastavu Pila je i najstarija dubrovačka plaža Kolorina te perivoj Gradac. Kupalište Šulić uređeno je 1893.,

dalje od gradske vreve. Kupnja kućice za odmor vremenski se uklapa u razdoblje od 1960-ih do 1980-ih, koje je obilježio trend kupovine ili gradnje privatnih nekretnina za odmor kojima se izražavao individualistički stav prema odmaranju i provođenju slobodnoga vremena (Taylor 2013: 188, 197). Danica Brössler je, poput srednje rangiranih službenika i širega kruga intelektualaca koji su odabirali privatna mjesta za odmor, bila sklonija preuređenju postojećih građevina, a ne gradnji novoga objekta (ibid.: 199). Uz pomoć sina Ivana i njegovih prijatelja prostor je očišćen i doveden u stanje da se može obnavljati i prilagođavati za boravak. Sama je projektirala kuhinju i kupaonicu. Ugrađeni su prozor i vrata koji su bili nađeni na otoku Šipanu, a najsličniji zatečenima koji su bili u lošem stanju zbog čega su i odbačeni. Uz pomoć obitelji i prijatelja kućica je bila osposobljena za stanovanje 1963. godine. Svemu je prethodila dozvola i nadgledanje nadležne konzervatorske službe. Prijateljica iz Njemačke ovako je, prevedeno na hrvatski jezik, napisala u knjizi gostiju, priloživši dvije fotografije kućice prije i poslije obnove:

Dobra ideja, jaka volja i velika ljubav, sa svime time se može mnogo toga privesti dobrom kraju. To je uspjela naša Dana napraviti s "Tabakarijom BB". Čestitam punim srcem i želim joj još mnogo godina životne radosti i zdravlja u toj veličanstvenoj kući gdje se svaki prijatelj prima raširenih ruku. Dubrovnik, travanj 1963. [potpis nečitak] (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I)

Sl. 1. Knjiga utisaka I. s tekстом, fotografijom kućice tijekom radova iz 1960. godine te fotografijom D. Brössler i susjeda na ulazu u obnovljenu kućicu 1963. godine. Obiteljski arhiv Brössler. Snimila: Tihana Petrović Leš.

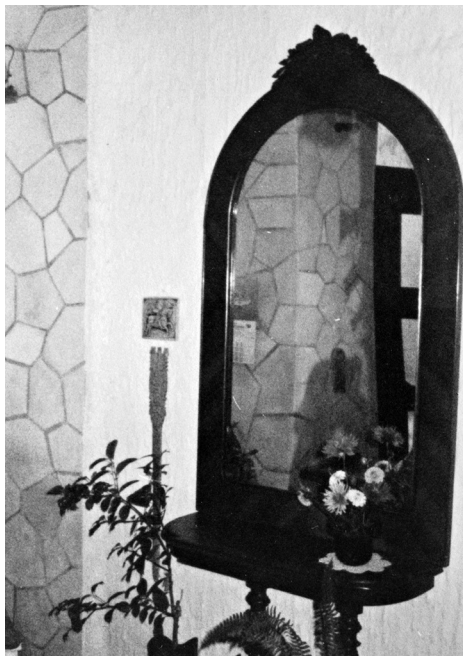
U svega nekoliko riječi kućicu je opisao iste 1963. godine Martin Tomaš, koji se potpisao kao seljak slikar iz Kovačice (sela kraj Bjelovara, op. a.): “Lijepo – praktično – do iznenađenja” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). Svoju je ocjenu zapisao 1964. i zidarski majstor Nikola Kralj, ističući da je bio u “maloj vili” gdje ga je “zadivio raspored zgrade iznad stepenica i drugih prostorija” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I).

Kućica je s vremenom dograđena prvo jednim, a onda drugim i konačno trećim katom. Dogradnju kućice opisala je Olga Kožinec u knjizi utisaka 1978. godine riječima:

Još prije tri godine ušla sam prvi puta u kuću na dva poda i odmah zavolila “taj kutak” a i potpuno posebnu, posebno dragu gospodaricu. Nakon radnog dana na gradilištu Babina Kuka, nakon tjedana boravka u hotelu, dolazila bi ovamo da se ogrijem toplinom srdačnih razgovora i da osjetim “dom” od kojeg sam tih dana bila daleko. Već tada je u mašti svestranog stvaraoca ove jedinstvene kuće uskrsnula ideja o putu “k suncu”, o dizanju kata, pratila sam rađanje osnovne ideje, a i svih njenih detalja. – Sada vidim djelo “u živo”; ono je premašilo planove, ono ima ono posebno nešto, i sad je kuća “na tri poda”, obasjana suncem tu! Čestitamo graditelju, veselimo se i uživamo dva srdačna dana! (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka II)

Sl. 2. Detalj drvenih stuba na metalnoj konstrukciji. Vidljiva polica s raznim vrstama keramičkih posuda, vunena zavjesa (dizajn i izrada Heda Kras) koja zatvara ulaz u kupaonicu, te keramička slika na zidu. Fotograf nepoznat, oko 1967. godine.

Sl. 3. Detalj u prizemlju kuće, stilsko ogledalo, preslica na zidu. Fotograf nepoznat, oko 1970. godine.

Sl. 4 a) i b) Gornji kat kuće – "treći pod". Prostor za objedovanje i odmor. Fotograf: Ivan Brössler, oko 1976./77. godine.

Na oba kata bio je prostor za spavanje i boravak, a prizemlje se sastojalo od ulaznog, ujedno i radnog prostora, ukrašenog stilskim ogledalom, baštinskim predmetom (preslica) i suvenirima na zidovima, te male kuhinje i kupaonice. Kako se radi o uskom prostoru, komuniciralo se drvenim uskim stubama koje su sadržavale različite ladice, a sa strane po stubama i zidovima u udubinama bili su smješteni razni predmeti, knjige i časopisi. Kućica je bila opremljena skromnim i po mjeri rađenim pokućstvom, a svi ostali uporabni i ukrasni predmeti, pa čak i zastori i prekrivači, bili su ručne izrade. Predmete je oblikovala i izradila Danica Brössler, sama ili u suradnji s prijateljicama.⁶ Najradije se družila s prijateljicama iz mladosti, osobito sa Zdenkom Turkalj te prijateljicama koje je upoznala poslije kroz izložbe, studij ili posao, npr. s Hedom Kras i Stellom Skopal. Sa Zdenkom Turkalj radila je keramiku i kolaže.⁷ S keramičarkom Stellom Skopal izrađivala je, čak glazirala i pekla, keramiku u maloj keramičkoj peći u dubrovačkoj kućici. U njezinoj zbirci bilo je par radova Stelle Skopal te nekoliko vlastitih keramičkih uradaka.⁸ Zajedno sa Stellom Skopal i Hedom Kras izlagala je na Drugoj izložbi Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske 1947. godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. S Hedom Kras, tekstilnom umjetnicom, koja je u Školi za primijenjenu umjetnost predavala tkanje, usavršavala je svoja praktična umijeća tkanja i tekstilnoga dizajna o čemu i danas svjedoči sačuvan vuneni zastor iz dubrovačke kućice.⁹

Nadogradnja i uređenje kuće u stilu “sam svoj majstor” bila je uobičajena sedamdesetih godina (Taylor 2013: 199–207). Kućica je Danici Brössler bila više od statusnoga simbola, ona je za nju, navodeći Karin Taylor, postala “način života ... simbol mnogih načina za učvršćivanje svojega ‘ja’ i iskušavanje užitaka, dokolice i društve-

⁶ Kasnih devedesetih godina imala sam priliku, zahvaljujući obitelji Brössler, provesti nekoliko dana oko Feste sv. Vlaha u dubrovačkoj kućici. Iako se u njoj već više godina nije živjelo, a mnoge su stvari bile spremljene i preseljene u Zagreb ili darovane prijateljima, i tako prazan prostor govorio je o svojoj iznimnoj graditeljici i vlasnici.

⁷ Slikarica Zdenka Turkalj Križ bavila se i primijenjenom umjetnošću, a izlagala je u međuratnom razdoblju u Hrvatskoj i inozemstvu, u Parizu 1925. (*Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes. Paris 1925. Section du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Catalogue officiel.* Paris, Girard et Bunino, 1925.). Na čuvenoj izložbi Djela 1927. godine u Zagrebu (*Izložba Djela – udruženja za promicanje umjetničkoga obrta: Umjetnički paviljon 8. maja, 9–16 sati.* Zagreb: Tipografija d.d., 1927.) u okviru sekcije Dječje igrčke izložila je konjiće od čoje i lutku Skitnica od papira. Muzej za umjetnost i obrt čuva dva nacrtta za keramiku autorice Zdenke Turkalj (MUO 34871/019 i 34871/020).

⁸ Zagrepčanka židovskog podrijetla Stella Skopal (1904. – 1992.) diplomirala je kiparstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu (1924. – 1928.) te specijalizirala keramiku u Beču (Baričević 2009). Na Drugoj izložbi likovnih umjetnika Hrvatske Stella Skopal izlagala je keramiku (tanjure, zdjele i vazu) (*Druga izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske. Od 2. do 22. lipnja, Umjetnički paviljon.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947.).

⁹ Heda Kras, Zagrepčanka židovskog podrijetla, odselila se nedugo nakon posjeta D. Brössler rođacima u Beograd. Do danas nepoznata Heda Kras je na Drugoj izložbi likovnih umjetnika Hrvatske izlagala tkane predmete (set garniture, bluzu i stolnjake u tehnikama vutlak, prijebor i na daščice), a Danica Brössler vezene predmete (set garniture, stolnjake i bluzu u tehnici tveza i čipke na batiće) (*Druga izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske. Od 2. do 22. lipnja, Umjetnički paviljon.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947.). Heda Kras je povodom hodočašća u Svetu Zemlju i postavljanja hrvatskoga jeruzalemskog oltara 1936. godine u Zagrebu izradila oltarnik koji je bio izložen na izložbi u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Hrvatski jeruzalemski oltar autorski je rad Ive Kerdića. Tom su prigodom izlagali poznati umjetnici Vladimir Kirin, Jozo Kljaković, Zdenka Sertić, Frano Kršinić, Ivo Kerdić i Gabrijel Jurkić (*Vodič po izložbi Svete Zemlje u Umjetničkom paviljonu.* Zagreb, 1936.). Heda Kras izlagala je i na Izložbi suvremene hrvatske primijenjene umjetnosti u Dubrovniku 1957. godine. Muzej za umjetnost i obrt posjeduje jedan čilim koji je izradio učenik pod vodstvom prof. Hede Kras (MUO 9949). Na podatku zahvaljujem kustosici Andrei Klobučar.

nosti u društvu koje se industrijaliziralo” (ibid.: 218). Opremom i uređenjem kućice Danica Brössler je “afirmirala svoj kulturni kapital koji je imao umjetničku vrijednost i kulturni značaj” (ibid.: 220) ne samo za nju osobno nego i za Dubrovnik, pa i šire, o čemu svjedoče zapisi u sačuvanim dvjema knjigama utisaka njezinih gostiju.

Knjige utisaka: od 1963. do 1992. godine

Danica Brössler je svoju dubrovačku kućicu na Tabakariji doživljavala kao svoj “drugi dom” i kao mjesto prijateljstva i gostoprimitva. Ta je kućica bila i projekt, umjetničko djelo, materijalizacija njenih ideja i vještina, pa i osobnosti, i neka vrsta maloga muzeja u kojem su bili izloženi razni radovi, vlastiti te prijatelja i prijateljica, a našao se tu i poneki baštinski predmet, stara škrinja, preslica, keramičke posude. Pri uređenju doma vodila ju je svijest o kreativnom karakteru kuće/doma, koji nastaje u interakciji s drugima, prema čemu su gosti dio stvaranja i življenja, manje izravnom intervencijom, a više motivacijom i stvaranjem ozračja. Možda je i potreba da se zabilježi taj uzajaman proces (za sebe, ali i za budućnost) navela Danicu Brössler da osnuje knjige dojmova u koje se upisivala većina posjetitelja: slučajni gosti i gosti koji su dolazili na dulje vrijeme, među kojima su prijatelji, poznanici i članovi obitelji. Radi se o dvjema u platno uvezanim bilježnicama kvadratnoga oblika manjih dimenzija, neoznačenih stranica. Prva obuhvaća razdoblje od 1963. do 1977. godine, proizvod je Rukotvorina (u kojima je svojedobno radila i surađivala), obučena je u laneno tkanje s utkanim crvenim motivima koje naizmjenično prekidaju mali stilizirani cvjetni motivi u crnoj, zelenoj, žutoj i plavoj boji. Druga bilježnica obuhvaća zapise od 1977. do 1992., a obučena je u tkaninu tada modernoga dizajna, nepravilnih oblika u narančastim, smeđim i bež tonovima. U obje knjige gosti su se upisivali različitim vrstama pribora za pisanje, od nalivpera preko penkala u raznim bojama do obične olovke. Prva je bilježnica ispunjena do kraja. Osim zapisa gostiju, Danica Brössler zapisala je neke, njoj važne, podatke. Npr. 1966. je zabilježila: “23. IV. 1966. Dopusovala autobusom iz Zagreba, na dan Sv. Đurđa. Dana”, a iste godine zabilježila je datum i sat odlaska za Zagreb: “Otputovala 2. 12. u 3.30 h autobusom za Split”. Zatim zapis: “Dopusovala 15. V. 67. u 6 h u jutro autobusom iz Zagreba. Ovaj puta kasno dolazim iz Zagreba u moj dragi dom.” Zapis nastavlja izražavanjem svoje tuge za bratom Kamilom, koji je preminuo početkom travnja. Važnim je smatrala zabilježiti da je 18. 3. 1974. dobila telefonsku liniju.

Druga je bilježnica popunjena do pola, manje je zapisa, jer se tada Danica Brössler manje kretala i manje primala posjete i goste. Kako je bivala sve starija, upisivala je svoje dolaske i odlaske, dolaske i odlaske članova obitelji, popravke u kući. Njezine goste, posjetitelje u dubrovačkoj kući, možemo podijeliti u tri skupine: stranci – uglavnom slučajni gosti, hrvatski umjetnici i kulturni djelatnici te rodbina, prijatelji i znanci.

Među slučajnim gostima strancima pripada posebno mjesto. Prevladavaju turisti s njemačkoga govornog područja, znatno manje i zanemarivo iz Čehoslovačke, SAD-a, Velike Britanije, Poljske. Samo u prvoj knjizi posjetitelja osamdesetak je zapi-

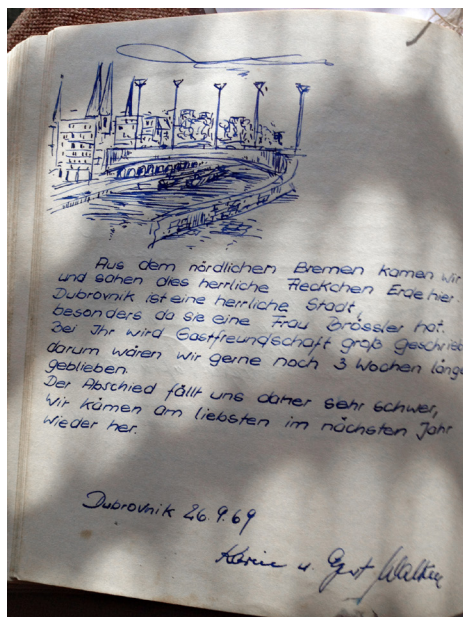
sa na njemačkom jeziku. Danica Brössler izvrsno je vladala njemačkim jezikom, koji je bio materinski jezik njezine obitelji po očevoj strani, kao i jezik komunikacije, obrazovanja i literature u njezinom formativnom razdoblju. Prema sjećanjima članica obitelji, turistice je sretala na Stradunu ili na Pilama gdje je običavala sjediti na klupi, sama ili u društvu domaćih ljudi. Obično je radila neki ručni rad. Lako je ulazila u razgovore s prolaznicima, upoznavała ljude. Turistima s njemačkoga govornog područja tumačila je što ih je zanimalo. Ako je procijenila da su zainteresirani i ugodni ljudi, pozivala ih je u svoju kuću na kavu, crni, tzv. ruski čaj i Kraševe *petitbeure* kekse. Prije odlaska gosti su se upisivali u knjigu dojmova, neki citirajući misli poznatih autora, kao u zapisu:

“Čovjek vidi samo sa srcem dobro. Bitne stvari za oči su nevidljive.” Mali princ, Antoine de Saint-Exupery. Gospođi Brössler srdačno hvala za crnu kavu i lijepe sate u Dubrovniku! 15. 10. 1981. Christiane Schröder, Traudel Brandan (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka II)

Neki posjetitelji, vještiji u crtanju, ostavili su i zapise i crteže. Ističe se jedan takav zapis i crtež nalivperom. Tekst glasi:

Došli smo iz sjevernog Bremena i vidjesmo ovaj krasni komad zemlje. Dubrovnik je krasan grad, posebno što ima jednu takvu Danicu Brössler. Kod nje se gostoprimstvo visoko cijeni, zato bismo rado produžili boravak za još tri tjedna. Rastanak nam vrlo teško pada, najradije bismo došli sljedeće godine. Dubrovnik, 26. 9. 1969., Karin i Gert [prezime nečitko]

Iznad zapisa nalazi se crtež s vizurom starog Bremena (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I).

Sl. 5. Zapis s crtežom Bremena. Knjiga utisaka I, Obiteljski arhiv Brössler. Snimila: Tihana Petrović Leš.

Kuću je 1965. godine pohodila skupina planinara iz Samobora koji su odmah pozvali “planinarku” Danicu Brössler u Samobor. A jedna je posjetiteljica opisala kako je vodena znatiželjom provirila ugledavši otvorena vrata, pa ju je onda ljubazna domaćica pozvala da razgleda kuću i na druženje. Svi strani turisti, osim uređenja kuće – jedan je turist s engleskoga govornog područja upotrijebio riječi “colourful home” – posebno ističu gostoljubivost na koju su naišli te naglašavaju da će ponijeti sjećanje “na domaćicu i njezin grad”, kako je to zapisalo i dvoje, kako su se sami nazvali, “Urlauber” iz Duisburga. Na isti su način domaćicu i njezinu kućicu doživljavali i slučajni gosti s područja tadašnje Jugoslavije.

Odmah po “otvaranju” 1963. godine kuću je posjetio povjesničar umjetnosti, slikar, konzervator i mecena Kosta Strajnić (Viden 2009) i kratko uz potpis zapisao: “Čestitam!” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). Među važnijim posjetiteljima bili su poznati etnolozi, s kojima je Danica Brössler surađivala još od svojih lepoglavskih dana. Već 1. rujna 1963. godine nalazimo kratak zapis sveučilišnog profesora Milovana Gavazzija: “Prilikom prijateljskog posjeta ovom bijou-u bilježi se sa zahvalom, prof. Milovan Gavazzi” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). Iduće, 1964. godine, 27. svibnja kuću je posjetila ravnateljica Etnografskog muzeja Marijana Gušić i zapisala: “Prekrasno je i u naše gđe Dane i u njenom divnom rajskom kutiću i s njom lično razgovaram o našim krasnim stvarima, a najviše o čipkama!” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). U svibnju 1968. kuću je posjetila i svojim potpisom potvrdila etnologinja Paula Gabrić, tada kustosica Etnografskoga muzeja u Zagrebu.

Među potpisima 1964. godine nalazi se i ime dr. Marijane Kralj, poznate hrvatske kulturne i prosvjetne djelatnice, književnice i prevoditeljice. Slikarica i grafičarka Anka Krizmanić i njezina nerazdvojna sestra Jelka, svratile su k Danici Brössler 30. 7. 1965. i ostavile svoj zapis:

Jednoga kasnog sunčanog popodneva na prolazu s Mljeta u Zagreb preko divnog Grada, nabasale na divan i sjajno koncipiran refugijum jednog fino nastrojenog bića. Svaka stvarčica (na svom mjestu!) otkriva to do pune mjere! Čestitamo radujući se tako dobroj zamisli! (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I)

Posebnu skupinu gostiju činili su hrvatski umjetnici, posebice keramičari. U kolovozu 1966. u posjetu su bili Stella Skopal i Milan Kičin, koji će zapisati: “Dubrovnik je za mene dobio pravi svoj smisao tek u ovoj kući, koja je i veliki dvorac i mala stanica na beskrajnoj vjetrometini našeg vremena” (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I).

U okviru Dubrovačkih ljetnih igara 1969. godine na Pilama je u režiji Dubrovčanina Joška Juvančića, koji i sam potječe iz toga dijela grada, igrana predstava “Ljubovnici”. Kako je predstava igrana upravo na malom trgu, njezina je kuća poslužila kao garderoba, a mladi glumci su zapisali: “Dragoj i dobroj gospođi mnogo hvala na pažnji. ‘Ljubovnici’ Studenti Akademije za kazališnu i filmsku umjetnost – Zagreb”, među potpisanimima čitamo imena Zdenka Jelčića, Žarka Potočnjaka i Zlatka Viteza (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I).

Među prvim posjetiteljima 1963. godine bili su brat Kamilo i šogorica Ljerka:

Kao što školjka štiti školjkara od svih nezgoda života, tako neka Te i Tvoja, draga kućica, zaštiti od svih nevolja i neka bude dragi kutak za Tebe i sve one koji te iskreno vole kao tvoj Kamilo i Ljera. (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I)

Česte gošće bile su uglavnom prijateljice iz radnoga okruženja. 23. srpnja 1968. svoj je posjet zabilježila prijateljica Vera Žagar riječima: "Tvojom zaslugom Danice doživjela sam u Dubrovniku mnogo lijepoga i stekla toliko novih dojmova iz kojih ću crpsti snagu..." Obiteljski poznanik Nikola Bat 10. 5. 1968. zapisao je: "Dubrovnik kao grad je lijep. Ali svojim gostoprimstvom Vi ste ga učinili ljepšim. Vi, Dubrovnik i gostoprimstvo ostat ćete mi u dugom sjećanju" (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). Zanimljiv je zapis kapetana Ive Šišića (21. 9. 1972.): "Kao dijete poznavao sam ovaj predio, pa sam se sada ugodno iznenadio ovom malom stanu. Uživao sam u lijepo uređenom umjetničkom ambijentu" (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). Jedan zapis iz 1972. godine govori o "toplini, srdačnosti, dubokom ljudskom razumijevanju i dobroti kojom zrači jaka i plemenita ličnost naše drage domaćice, g. Dane" (Obiteljski arhiv Brössler, Knjiga utisaka I). U drugoj knjizi dojmova, u kojoj sada ima sve više imena prijateljica i rodbine, nalazimo zapis Hede Kras, s nadnevkom 16. X. 1988. koji glasi:

Draga moja Dano, evo sam s tobom provela 15 divnih dana i vjerojatno zadnje moje viđenje sa našim prekrasnim morem. Neću zaboraviti naše plivanje i šetnje na Lokrumu, pa naše izlete oko Dubrovnika. Hvala ti na svemu!

Dnevna rutina u Dubrovniku

Prema sjećanju članova obitelji Brössler, ljetni dani u Dubrovniku s članovima uže obitelji sastojali su se, osim dnevne rutine u podjeli poslova oko nabave hrane i kuhanja, od obveznog kupanja, često u nedalekoj uvali Šulić. Dan je završavao neizostavnim večernjim šetnjama za koje se moralo lijepo odjenuti, promatranjem brodova u dubrovačkoj luci i ispijanjem pića u nekom od ugostiteljskih objekata. Katkad se odlazilo na izlete, čak do Boke kotorske ili Herceg-Novog.

Tijekom ljetnih mjeseci Danica Brössler nikada nije ostavljala ručni rad, posebice vezivo, koristila je svaki trenutak za mogućnost stvaranja, uglavnom rođendanskih, često božićnih darova za rodbinu i prijatelje, a katkad i prema narudžbi. Na rupčice je crtala monograme i zatim ih vezla te dijelila prijateljima i rodbini. Jedne su godine Danica i njezina snaha vezle veliki stolnjak za snahin novi stol, radeći istodobno jedna s jedne, a druga s druge strane.

Jedan takav stolnjak, rađen prema narudžbi, i danas čuvaju članice obitelj Brössler u nadi da će se naručitelji jednoga dana javiti. Radi se o stolnjaku velikih dimenzija od smeđega lanenog tkanja. Na tom je predmetu Danica Brössler osmislila cvjetni motiv bijelih margareta u kombinaciji s grancicama stiliziranih mimoza. Koristila je

šatirani zeleni konac za grančice i konac u zlatnožutoj boji za jednostavne tehnike ovijenca i plosnoga punjenog veza za grančice i listove, a latice margareta izvela je vezenjem pamučnih trakica koje su kupovane na metre služile za izradu vezica, posebno na dječjim košuljicama. Da se trakice mogu koristiti za vezenje vidjela je na jednom putovanju u Beč. Stolnjak je potpisala vezom, decentno i oku gotovo nevidljivo, u tehnici ovijenca: “Dana, Dubrovnik, 3. XI. 1988.”

Sl. 6. Danica Brössler veze na Lokrumu. Fotograf: Ivan Brössler, oko 1989. godine.

Sl. 7. Detalj stolnjaka. Snimila: Tihana Petrović Lež, 2015. godine.

Kako je u Dubrovniku, nekada kao i danas, za ljetnih mjeseci znala vladati nesnosna vrućina, koja je bila popraćena i dodatnom turističkom gužvom, Danica Brössler je tijekom ljetnih vrućina običavala ujutro odlaziti iz grada na omiljeni joj otočić Lokrum, a navečer bi se vraćala u grad. Svi koji su tada boravili kod nje također su bili obvezni odlaziti s njom i uživati u uvalama uz otvoreno more. Često je to bio njezin sin s obitelji. Cjelodnevni boravak na otočiću podrazumijevao je kupanje, igru i odmor uz ponosenu hranu i piće. Danica Brössler obvezno je čitala ili vezla, kukičala, odnosno plela. Kukičanjem je izrađivala male lutkice Crvenkapice ili Pinokija koje su služile kao tada popularan ukras za ručke ormara. Uz te figurice, izrađivala je male kukičane tabletiće, koje je voljela darivati rodbini i prijateljima za Božić i Uskrs.

Zaključak

U radu je pozornost usmjerena na do sada zanemarena istraživanja dokolice i turističkih aktivnosti hrvatskih intelektualaca, napose u razdoblju šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Ovo istraživanje doprinosi je potpunijoj slici turizma, ali ujedno i načina života, svakodnevice i historije intelektualaca.

Viši životni standard od pedesetih, naročito šezdesetih godina 20. stoljeća omogućio je da se i Danica Brössler odvaži na pothvat obnove maloga spremišta u kućicu za odmor u Dubrovniku. Dubrovački dom prvo je postao mjesto za njezin odmor, ali je poslije prerastao iz povremenoga u trajno boravište. Taj dom u Dubrovniku omogućio je promjene u dotadašnjem načinu života: postao je stjecištem obiteljskoga i prijateljskoga života u ljetnim mjesecima. No s vremenom njezin je dom postao nezaobilazna kulturna točka u Dubrovniku za manji broj domaćih i stranih turista, prijatelja i rođaka. Ovaj je rad dao uvid u neistraženo područje, povijest slobodnoga vremena i povijest turizma onako kako su ga kreirali malobrojni poznati ili nepoznati intelektualci za sebe, svoje obitelji i prijatelje u vremenu socijalističkoga načina razvoja potrošačkoga društva i masovnoga turizma. Tu je u maloj kućici nastajala jedna sasvim nova kakvoća života i rada koja je promicala baštinjenu kulturu i umjetnost, iznad i prije svega kreativnost, koja se očitovala u uređenju doma, bavljenju raznim intelektualnim djelatnostima, primijenjenom umjetnošću i rukotvornim vještinama, posebno u izradi darova prijateljima i rodbini za sjećanje – njezinih osobnih suvenira. Danica Brössler je s vremenom od turista koji povremeno i privremeno boravi postala dijelom zajednice, preuzimajući ulogu domaćina i osobe koja je prezentirala kulturnu baštinu grada. Svojim osobnim pristupom i kontaktima, posebice sa strancima s njemačkoga govornog područja, doprinosila je popularizaciji i promicanju pozitivnoga ozračja: topline i gostoljubivosti, u “neslužbenoj” turističkoj ponudi Dubrovnika.

LITERATURA

- Albaneže, Nikola. 2016. *Eugen Krstulović (1912.–1976.)*. Dubrovnik: Galerija Dulčić Masle Punitika, Atelijer Punitika.
- Arhiv obitelji Brössler: Knjiga utisaka I i II, dokumenti, fotografije.
- Baričević, Marina. 2009. *Stella Skopal*. Zagreb: ULUPUH.
- Batina, Klementina. 2012. "Postmoderni putnik. Prilog razumijevanju suvremene kulture putovanja". *Studia ethnologica Croatica* 24: 61–85.
- Belaj, Melanija. 2009. "Obiteljski fotografski album". *Studia ethnologica Croatica* 21: 285–305.
- Druga izložba Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske. Od 2. do 22. lipnja, Umjetnički paviljon*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1947.
- Duda, Igor. 2005. *U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Zagreb: Srednja Europa.
- Duda, Igor. 2010. *Pronađeno blagostanje. Svakodnevni život i potrošačka kultura u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*. Zagreb: Srednja Europa.
- Dugac, Željko. 2010. *Kako biti čist i zdrav. Zdravstveno prosvjeđivanje u međuratnoj Hrvatskoj*. Zagreb: Srednja Europa.
- Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes. Paris 1925. Section du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Catalogue officiel*. Paris, Girard et Bunino, 1925.
- Hanžek, Branko i Ivo Soljačić. 2014. "Dr. sc. Franjo Brössler (1893.–1953.), znameniti radiokemičar, fizičar i konzultant". *DG Jahrbuch* 21: 119–130.
- Ivanković Hrvoje. [s. a.] "Dubrovačke ljetne igre". U *Leksikon Marina Držića*. <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/dubrovačke-ljetne-igre/> (pristup 2. 5. 2017.).
- Izložba Djela – udruženja za promicanje umjetničkoga obrta: Umjetnički paviljon 8. maja, 9–16 sati*. Zagreb: Tipografija d.d., 1927.
- Janković, Branimir. 2013. "Prema historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji". U *Intelektualna historija. Dijalog s povodom*, 6. Branimir Janković, ur. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativno-historijske i interkulturalne studije, Poslijediplomski doktorski studij Moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu, FF Press, 11–77.
- Leček, Suzana. 2004. "Čipke i narodni vez u ideologiji hrvatskog seljačkog pokreta". U *Zbornik radova sa znanstveno-stručnoga skupa Narodne i/ili nacionalne čipke*. Tihana Petrović Leš, ur. Lepoglava: Turistička zajednica Grada Lepoglave, Grad Lepoglava, 19–37.
- Leček, Suzana i Tihana Petrović Leš. 2011. "Država i znanost. Jugoslavenstvo na III. slavenskom kongresu geografa i etnografa 1930. godine". *Studia ethnologica Croatica* 23: 149–182.
- Leček, Suzana i Željko Dugac. 2014. "Kamillo Brössler – život za druge". *DG Jahrbuch* 21: 131–150.
- Majcen, Vjekoslav. 2001. *Obrazovni film. Pregled povijesti obrazovnog filma*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, Hrvatska kinoteka.
- Njavro, Boris. 2016. "Ulicama moga grada. Tabakarija i Kolorina". *DuList*, 3. 11. 2016. <http://www.dulist.hr/ulicama-moga-grada-tabakarija-i-kolorina/362684/> (pristup 14. 6. 2017.).
- Perić, Ivo. 1983. *Razvitak turizma u Dubrovniku i okolici od pojave parobrodarstva do 1941. godine*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- Petrović Leš, Tihana. 2008. *Lepoglavsko čipkarstvo*. Zagreb: Srednja Europa.
- Petrović Leš, Tihana. 2014. "Društveno korisni i socijalni rad Danice Brössler u Lepoglavi. Uvod u istraživanje". *DG Jahrbuch* 21: 103–118.
- Taylor, Karin. 2013. "Moja vikendica. Kuće za odmor kao idila i investicija". U *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*. Hannes Grandits i Karin Taylor, ur. Zagreb: Srednja Europa, 187–223.
- Tonković, Marija. 2011. "Fotografija. Medijska afirmacija i afirmacija medija". U *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva svjetska rata*. Anđelka Galić i Miroslav Gašparović, ur. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 175–202.
- Viden, Ivan, ur. 2009. *Kosta Strajnić*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik.
- Vodič po izložbi Svete Zemlje u Umjetničkom paviljonu*. Zagreb, 1936.
- <http://hrturizam.hr/2017-godina-medunarodna-godina-odrzivog-turizma-za-razvoj> (pristup 4. 10. 2017.).
- http://www.dubrovačkabiskupija.hr/portal/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=124:%C5%BEupa-svandrije-pile (pristup 14. 6. 2017.).

Danica Brössler in Dubrovnik. Contributions on the History of Leisure and Tourism

On the basis of a case study of the Lepoglava lace designer Danica Brössler, this article attempts to outline tourist activities and the individual's everyday practices during the socialist period. Through this contribution, the author advocates the leisure and tourist activities of Croatian intellectuals as a research topic, especially during the period covering the 1960s and 1970s, with the aim of gaining a more complete understanding of tourism, and also of how people lived at that time. The article also contributes an understanding of the everyday lives and histories of intellectuals.

Keywords: Danica Brössler, history of leisure, tourism, Dubrovnik, socialism, everyday life, history of intellectuals